

Тақризи

муқарризи расмӣ доктори илмҳои филология Ҷамшедов Парвонахон ба диссертатсияи Азизова Зарина дар мавзуи «Муқоисаи вижагиҳои грамматикии зарбулмасал ва мақолҳо дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ», барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD) доктор аз рӯи ихтисоси ихтисос 6D021300-Забоншиносӣ (6D021302 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ)

Ҷамъиятро бе забон тасаввур кардан мумкин нест. Дар ҷомеаи муосир ягон соҳаи фаъолияти инсон вучуд надорад, ки дар он воситаҳои забонӣ барои ифодаи фикрҳо, қоидаҳо, эҳсосоти шахс истифода нашаванд. Забон, ки муҳимтарин воситаи муошират аст, ҷузъи ҷудонашавандаи фарҳанги милли мебошад. Маҳз забон воситаест, ки шахсро бо ҷомеа мепайвандад. Дар он имрузу гузашта, вазъи илму хиради халқ инъикос ёфтааст.

Зарбулмасалу мақол, яке аз намудҳои фолклор буда, аз замонҳои қадим дар робитаи зич бо дигар зухуроти ба ҳаммонанди жанри бадеӣ, масалан, панд, муаммо, латифа, масал, чорбайта ва ғайра инкишоф ёфтааст.

Инсоният дар тӯли солҳои дуру дарози мавҷудияти худ дар асоси таҷрибаи мушаххаси ҳаётии худ миқдори зиёди зарбулмасалу мақолҳоеро офаридааст, ки тадричан дар байни мардум паҳн шудаанд. Ҳамин тавр, таҷрибаи чандинсолаи инсонӣ дар зарбулмасалу мақол ниҳон аст.

Зарбулмасал ва мақолҳо меъроси фарҳанг, тамаддун ва асолати рушди таърихии халқ ба ҳисоб меравад. Дар диссертатсияи мазкур унвонҷӯй талош варзидааст, ки масъалаҳои шарҳу тавзеҳи зарбулмасал ва мақол, умумият ва тафовути зарбулмасал ва мақол аз воҳидҳои фразеологӣ, таҳлили маъноӣ, аз ҷумла, тавзеҳи муқоисавӣ-типологии масъалаҳои зарбулмасал ва мақол дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ, хусусиятҳои вазифавӣ-маъноии зарбулмасал ва мақол дар забонҳои баррасишаванда, муайян намудани сохтори морфологӣ ва синтаксисии зарбулмасал ва мақолҳои англисӣ ва тоҷикӣ; хусусиятҳои муродифӣ ва гунаҳои зарбулмасал ва мақол дар забонҳои муқоисашавандаро муайян намояд.

Зарбулмасалу мақолҳо рӯ ба такомул доранд, ки ин ҳодиса, дар навбати худ, аз тараққи муттасил ва тадриҷии баъзе жанрҳои қадимии эҷодиёти шифоҳии халқ дарак медиҳад. Чунончи зикр кардем, мундариҷа, маъно, ғояи зарбулмасал ва мақолҳо мавриди тадқиқоти фолклоршиносон қарор гирифтаанд, аммо сохтори грамматикии онҳо, ҳам дар забони англисӣ ва ҳам дар забони тоҷикӣ кам тадқиқ гаштааст. Инчунин, ин муаммо ба таври муқоисавӣ пурра тадқиқ нагаштааст, маҳз ҳамин масъала муҳимияти мавзуи интихобшударо собит мегардонад.

Ҳадафи асосии таҳқиқот таҳлили муқоисавии сохтори грамматикӣ зарбулмасал ва мақолҳои забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ аз ҷиҳати морфологию синтаксисӣ ва муайян намудани изоморфизм ва алломорфизм дар онҳо мебошад. Барои расидан ба ҳадафи мазкур муаллиф вазифаҳои муҳимми илмиро ба тартиби зайл анҷом додааст: омӯзиш, таҳлил ва баррасии маводи назариявӣ оид ба зарбулмасалҳо ва мақолҳои англисӣ ва тоҷикӣ, муайян сохтани сохтори морфологии зарбулмасал ва мақолҳои англисӣ ва тоҷикӣ, муайян намудани сохтори синтаксисии зарбулмасалу мақолҳои ҳар ду забони муқоисашаванда, дарёфт намудани ҷиҳатҳои монандӣ ва тафриқавӣ дар онҳо, баровардани хулосаҳои амиқи илмӣ дар асоси маводҳои тадқиқшуда.

Навгонии илми таҳқиқот қобили таъкиди махсус аст ва он қабл аз ҳама дар он дида мешавад, ки дар он бори аввал сохтори грамматикӣ – морфологӣ ва синтаксисии зарбулмасалу мақолҳои забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ мавриди муқоиса қарор гирифта, хусусиятҳои фарқкунанда ва шабеҳи онҳо нишон дода шудаанд. Ҳамзамон, бори аввал дар таъриҳи сарчашмаҳои илмӣ зарбулмасалҳо ва мақолҳои англисӣ ва тоҷикӣ аз нигоҳи этимологӣ таҳлил шуда, сохтори таъриҳии грамматикӣ онҳо мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст ва ошкор гардид, ки дар таркиби зарбулмасал ва мақолҳои забонҳои мавриди муқоиса ҳиссаҳои номустақили нутқ, аз ҷумла пайвандакҳо, пешояндҳо, ҳиссачаҳо хеле кам дида мешаванд.

Аҳаммияти назариявии таҳқиқоти мазкур аз он иборат аст, ки маводи назарии забоншиносии муқоисавии забонҳои англисӣ ва тоҷикиро ғанӣ менамояд. Он ба илми забоншиносии муқоисавии муносири тоҷик маводе барои пажӯҳиши минбаъдаи паҳлуҳои гуногуни сохтори грамматикӣ зарбулмасалу мақолҳо мусоидат намуда, ҳамчун раҳнамои илмӣ хизмат менамояд. Аҳаммияти назариявии таҳқиқ, ҳамчунин, аз он иборат аст, ки далелҳои асосноки пешниҳодшудаи пажӯҳишгар оид ба сохтори грамматикӣ зарбулмасалу мақолҳо маводи арзишманди назариявӣ гашта метавонад.

Аҳаммияти амалии тадқиқот дар он зоҳир мегардад, ки мутахассисони соҳаи ҳам фразеология ва ҳам грамматика онро чун дастури таълимӣ истифода бурда метавонанд. Инчунин, мавод, хулоса ва натиҷагирӣҳои диссертатсия метавонанд, ҳангоми хондани курсҳои лексионӣ доир ба типологияи муқоисавии забонҳо, фразеология ва грамматика, инчунин натиҷаҳои тадқиқот дар ихтисосҳои равияи забоншиносӣ ҳангоми тадриси курсҳои махсус барои донишҷӯён, магистрантҳо ва докторантҳо (PhD) ҷиҳати навиштани корҳои хатми таҳассусӣ, ҳамчунин, таҳияи китобҳои дарсӣ ва васоиту дастурҳои таълимӣ истифода шаванд.

Дар мавриди мутобиқати мавзуи диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ бояд таъкид намуд, ки диссертатсияи унвонҷӯӣ Азизова зарина таҳти

унвони “Муқоисаи вижагиҳои грамматикӣ зарбулмасалу мақолҳо дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ” ба рамзи ихтисоси тасдиқнамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон 6D.KOA-036 6D021300 - Забоншиносӣ (6D021302– Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, киёсӣ ва муқоисавӣ) комилан мувофиқат мекунад.

Саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ дар он зоҳир мегардад, ки бори нахуст сохтори морфологӣ ва синтаксисии зарбулмасалу мақолҳо дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ пурра мавриди таҳқиқоти махсус қарор гирифта, таҳлил гардида, хулосаҳои аниқи илмӣ бароварда шудааст. Маводи назариявӣ ва амалии ҷамъовардашудаи муаллиф хеле боарзиш буда, барои ҳалли як қатор масъалаҳои мавҷудаи забоншиносии тоҷику англис саҳми арзанда мегузорад.

Диссертатсияи мазкур аз рӯйхати ихтисораҳо, муқаддима, се боб, ёздаҳ зербоб, хулоса, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқ, рӯйхати адабиёт, интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия иборат буда, 160 саҳифаи ҷопи компютери ро ташкил медиҳад.

Дар муқаддима мубрамии мавзӯ, навоварии илмӣ ва дараҷаи омӯзиши он асоснок гардида, мақсад ва вазифаҳои диссертатсия, асосҳои методологӣ, аҳаммияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот, объект ва манбаъҳои таҳқиқот, робитаи таҳқиқ бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва ё мавзӯҳои илмӣ, заминаҳои эмпирикии таҳқиқот ва нуктаҳои асосии ба ҳимоя пешниҳодшаванда муайян шудаанд.

Дар боби якуми диссертатсия “Зарбулмасалу мақолҳо – объекти таҳқиқоти лингвистӣ” масоили назариявӣ ва методологӣ баён гардидаанд, ки дар раванди таҳқиқот онҳоро муҳаққиқ ба асос гирифтааст.

Дар зербоби якум “Аз таърихи таҳқиқи зарбулмасал ва мақолҳо” муҳаққиқ асосҳои назариявии зарбулмасалу мақолҳоро чун объекти муҳими таҳқиқоти забоншиносӣ, ки мавриди таҳлил қарор дорад, нишон додааст.

Дар зербоби дуюм, ки “Доир ба мансубияти зарбулмасалу мақолҳо ба фразеологизмҳо” ном дорад, доири баҳси дохил намудани зарбулмасалу мақолҳо ба қатори воҳидҳои фразеологӣ нишон дода шудааст.

Оид ба таркиби фразеология дохил намудани зарбулмасалу мақолҳо ақидаҳои мухталиф мавҷуданд, зеро ки зарбулмасал ва мақолҳо асосан дар намуди ҷумла меоянд.

Дар зербоби сеюм “Роҷеъ ба маънои зарбулмасалҳову мақолҳои англисӣ ва тоҷикӣ” мафҳуми “зарбулмасалу мақолҳо” шарҳ дода шуда, мавзӯ ва муҳтавои зарбулмасал ва мақолҳои халқҳои тоҷик ва англис, ки тартиботи ҷаҳонии иҷтимоӣ ва соҳаҳои мухталифи халқро инъикос менамоянд, таҳлил гардидаанд.

Дар боби дуюми диссертатсия тахти унвони “Сохтори морфологии зарбулмасалу мақолҳо дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ” сохтори морфологии зарбулмасалу мақолҳои забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ ва истифодаи ҳиссаҳои нутқ дар онҳо инъикос ёфтааст.

Дар зербоби якуми боби дуюми диссертатсия “Мавқеи исм ва сифат дар таркиби зарбулмасал ва мақолҳои англисӣ ва тоҷикӣ” дараҷаҳои истифодаи исм ва сифат дар забони зарбулмасалҳои ҳар ду забон таҳлил гардида, инчунин, истифодаи ин ду ҳиссаҳои нутқи забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ барои ифодаи муносибатҳои гуногун ҳаллу фасли худро ёфтааст.

Дар зербоби дуюм “Мавқеи ҷонишинҳо дар системаи зарбулмасал ва мақолҳои англисӣ ва тоҷикӣ” ҷонишинҳо ва намудҳои он дар забонҳои мавриди муқоиса нишон дода шуда, роҳҳои истифодаи онҳо дар зарбулмасалу мақолҳои ин ду забон таҳлил карда шудааст.

Зербоби сеюм **“Мавқеи шумора ва зарф дар таркиби зарбулмасал ва мақолҳои англисӣ ва тоҷикӣ”** унвон дошта, дар он намудҳои шумора ва зарф дар зарбулмасалу мақолҳои забонҳои мавриди муқоиса собит гаштааст.

Дар забони зарбулмасалҳо ҳамаи намудҳои шумораҳоро дучор шудан мумкин аст. Шумора ҳиссаи номии нутқ буда, дар забонҳои мавриди муқоиса ба миқдор ё тартиби предметҳои олами моддӣ далолат намуда, ба миқдорию тартибӣ ҷудо мешаванд. Дар зарбулмасалу мақолҳои ҳар ду забон шумора зиёд дучор намешаванд.

Зербоби чорум “Истифодаи феъл дар зарбулмасал ва мақолҳои англисӣ ва тоҷикӣ” истифодабарии феълҳо дар зарбулмасалу мақолҳои забонҳои муқоисашавандаро дар назар дошта, дар он роҳу васоити ифодаи амал ва тарзи иҷрои он тавассути феъл нишон дода шудааст.

Ифодаи зарбулмасалу мақолҳо қариб ки бе истифодаи феъл имконнопазир мебошад, зеро аксарияти зарбулмасалу мақолҳо хабар доранд, ки он бисёртар бо феъл ифода ёфтааст.

Дар зербоби панҷуми боби дуюми рисола “Мавқеи ҳиссаҳои номустақили нутқ дар таркиби зарбулмасал ва мақолҳои англисӣ ва тоҷикӣ” ба таҳқиқи ҳиссаҳои номустақили нутқ дар зарбулмасал ва мақолҳои забонҳои муқоисашаванда бахшида шудааст. Ҳиссаҳои номустақили нутқ гурӯҳи калимаҳост, ки барои ифодаи муносибат байни мафҳумҳои калимаҳои муҳим ва барои пайвасти онҳо хизмат менамояд. Баъзе онҳо аъзои ҷумла шуда метавонанд. Ба ҳиссаҳои номустақили нутқ пешояндҳо, пайвандакҳо, ҳиссаҷа ва нидо дохил мешаванд.

Боби сеюми диссертатсия ҳамчун “Сохтори синтаксисии зарбулмасалу мақолҳо дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ” номгузорӣ шуда, он аз се зербоб иборат мебошад.

Дар зербоби якум таҳти унвони “Зарбулмасалу мақолҳо дар шакли ҷумлаҳои сода дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ” роҳу васоити истифодаи зарбулмасалу мақолҳо дар шакли ҷумлаҳои сода дар ду забон нишон дода шудааст.

Дар зербоби дуюм **“Зарбулмасалу мақолҳо дар шакли ҷумлаҳои мураккаби пайваст дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ”** унвон гирифта, зарбулмасалу мақолҳо дар намуди ҷумлаҳои мураккаби пайваст таҳлил гардида, ҳалли онҳо аз тарафи муҳаққиқ нишон дода шудааст.

Дар зарбулмасалҳо ҷумлаҳои мураккаб бисёртар барои ифодаи ягон фикре, ки дар аввал яке аз аъзоҳои ҷумлаи сода буда, баъд ба ҷумлаи пайрав табдил меёбад, истифода бурда мешаванд. Зарбулмасалу мақолҳои забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ дар шакли ҷумлаҳои мураккаб омада метавонанд.

Дар зербоби сеюм “Зарбулмасалу мақолҳо дар шакли ҷумлаҳои мураккаби тобеъ дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ” зарбулмасалу мақолҳо дар намуди ҷумлаҳои мураккаби тобеъ ва тобишҳои маъноии онҳо таҳлил гардидаанд.

Зарбулмасалу мақолҳо дар намуди ҷумлаҳои мураккаби тобеъ дар ҳар ду забон дучор мешаванд. Ин намуди ҷумла чунин сохторест, ки он аз ду ҷиҳат гурӯҳҳои предикативӣ таркиб меёбад, ки онҳо муносибати тарафайни синтаксисӣ надоранд, балки яке тобеи дигар мебошад.

Дар анҷоми диссертатсия зимни хулосабарорӣ муҳаққиқ чамъбасти натиҷагирӣҳои таҳқиқро ба таври мушаххас ва нуктасанҷона дар бандҳои ҷудоғона бо пешниҳоди илмиву назарии ҷолиб ва арзишманд дар 11 банд пешкаш менамояд. Ҳамзамон дар фароварди хулосаҳои илмии худ муҳаққиқ оид ба истифодаи амалии натиҷаи таҳқиқоти анҷомпазируфта дар 8 қисмат тавсияҳои арзишманди худро ироа менамояд.

Ҳамзамон кори диссертатсионии унвонҷӯй Азизова Зарина дорои арзиши назарраси илмӣ буда, дар баробари дастовардҳо баъзе нуктаҳои қобили интиқодро низ дорад, ки мехостем ба баъзе аз онҳо махсус таъкид намоем:

- 1 Дар қисми назарияви муҳаққиқ асосҳои зарбулмасалу мақолҳоро чун объекти муҳимми таҳқиқоти забоншиносӣ, ки мавриди таҳлил қарор дорад, нишон додааст вале муҳимияти сохтори онҳоро мадди назар кардааст.
2. Дар баъзе аз саҳифаҳо такрори андешаҳои муаллиф ба назар мерасад.
3. Баъзе зарбулмасалҳо ва мақолҳо тахтуллафз тарҷума шудаанд, барои қисми дигар танҳо муодили онҳо додааст, ки барои дарки маънои онҳо мушқилот ба бор меоварад.
4. Дар баъзе саҳифаҳои рисола галатҳои имлоӣ ва услубӣ ба назар мерасанд (саҳифаи 49 ва дигарҳо)

Дар мачмуъ, камбудихои ишорашуда ба ахамияти таҳқиқоти анҷомёфта таъсири манфи намерасонанд, зеро онҳо истилоҳпазиранд.

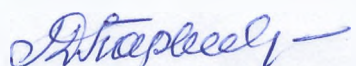
Мақолаҳои интишоршудаи муҳаққиқ муҳтавои асосии диссертатсияро инъикос менамоянд ва дар маҷаллаҳои илмии таъйиднамудайи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба нашр расидаанд.

Автореферати диссертатсия (бо гунаҳои тоҷикӣ ва русии он) мазмуну мундариҷаи асосии қори таҳқиқотии Азизова Заринаро фарогир аст.

Ҳамин тариқ, қори диссертатсионии Азизова Зарина дар мавзӯи “Муқоисаи вижагиҳои грамматикӣ зарбулмасал ва мақолҳо дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ” ҷавобгӯи талаботҳои қорҳои диссертатсионии аз ҷониби Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян гардида, таҳқиқоти илмии қорил ва анҷомёфта аст, ки дастоварди илмии диссертантро инъикос менамояд ва унвонҷӯй барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD) доктор аз рӯи ихтисоси ихтисос 6D021300-Забоншиносӣ (6D021302 – Забоншиносии муқоисавӣ-таърихӣ, қиёсӣ ва муқоисавӣ) сазовор мебошад.

Муқарризи расмӣ:

доктори илмҳои филологӣ, профессор
профессори кафедраи забонҳои хориҷии
Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон

Чамшедов Парвонахон

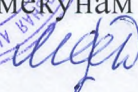
Суроға; 734021, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, хиёбони Рудаки 13

тел; +992919002053

Е-мейл: pjam07@mail.ru

Имзои профессор Чамшедов Парвонахонро тасдиқ мекунам
Мудири шӯъбаи кадрҳо ва қорҳои махсуси АМИТ
“27 “ декабри соли 2023

Муродова М